TẠP CHÍ ĐIỆN TỬ
THƯƠNG HIỆU & CÔNG LUẬN

Nạn đói năm 1945 dưới góc nhìn sử học và khát vọng độc lập dân tộc

13:37 30/07/2025

Tháng Tám và tháng Chín hằng năm là thời điểm đặc biệt trong dòng chảy lịch sử hiện đại Việt Nam. Đó không chỉ là dịp để toàn dân tộc tưởng nhớ và tự hào về thắng lợi của Cách mạng Tháng Tám và sự ra đời của nước Việt Nam Dân chủ Cộng hòa, mà còn là thời khắc để suy ngẫm về những nguyên nhân sâu xa đã thôi thúc nhân dân Việt Nam vùng lên giành lại quyền làm chủ vận mệnh.

Trong đó, nạn đói năm 1945, với hơn hai triệu người chết không thể bị lãng quên như một biến cố ngẫu nhiên, mà cần được nhìn nhận một cách nghiêm túc như một nguyên nhân trực tiếp thúc đẩy cuộc cách mạng vĩ đại của dân tộc.

Cuốn sách "Sự thật về nạn đói năm 1945" (qua tư liệu và ký ức lịch sử) của nhà sử học Nguyễn Quang Ân, do Nhà xuất bản Chính trị quốc gia Sự thật ấn hành, là một công trình nghiên cứu công phu, tiếp cận nạn đói không chỉ như một sự kiện nhân đạo mà còn như một mắt xích quan trọng trong tiến trình lịch sử dân tộc. Với hơn 700 trang tư liệu, khảo cứu và điều tra thực địa, cuốn sách góp phần cung cấp thêm các chứng cứ xác đáng, các góc nhìn khách quan, giúp làm rõ bản chất, nguyên nhân, hậu quả cũng như mối liên hệ giữa thảm họa đói năm 1945 và Cách mạng Tháng Tám.

Một điểm đáng chú ý trong công trình là cách tiếp cận liên ngành và đa chiều. Tác giả không chỉ sưu tầm tài liệu đương thời gồm các sắc lệnh, bài báo, truyền đơn của cả phía chính quyền Nhật - Pháp và Mặt trận Việt Minh mà còn trực tiếp thực hiện cuộc điều tra xã hội học lịch sử tại 19 địa điểm ở 8 tỉnh miền Bắc từ đầu những năm 1990. Các tư liệu điều tra định lượng từ Thái Bình, Nam Định, Hải Phòng, Ninh Bình, Hà Tây, Hòa Bình, Vĩnh Phú và Hưng Yên cho thấy mức độ khốc liệt của nạn đói vượt xa mọi mô tả văn chương.

Tại nhiều xã như Việt Thuận (Thái Bình), Quần Mục (Hải Phòng) hay Tây Yên (Ninh Bình), số người chết đói chiếm tới 40%-50% dân số trong vòng vài tháng. Những câu chuyện người dân ăn rêu, gặm vỏ chuối, đập chuột nướng ăn, hay nhặt xác người để... nấu cháo, không còn là truyền miệng mà được ghi lại bằng chứng cứ khảo sát, nhân chứng, ảnh chụp và thống kê cụ thể. Những số liệu lạnh lùng của hàng chục ngàn người chết ở từng tỉnh, xác người chất đống ngoài nghĩa địa, trẻ em lang thang xin ăn bên xác mẹ đã trở thành tiếng nói tố cáo hùng hồn nhất về một thảm họa do con người gây ra.

Điều quan trọng là, cuốn sách đã đặt nạn đói năm 1945 trong một bối cảnh lịch sử đầy đủ, liên kết giữa yếu tố thiên tai và các chính sách áp bức. Không thể phủ nhận mưa lớn, bão lụt, sâu bệnh và mất mùa là những nguyên nhân tự nhiên dẫn đến thiếu lương thực. Nhưng căn nguyên sâu xa và trực tiếp chính là chính sách bóc lột, trưng thu thóc gạo khắc nghiệt của phát xít Nhật và thực dân Pháp. Hàng trăm nghìn hecta lúa ở đồng bằng Bắc Bộ bị buộc nhổ để trồng đay phục vụ chiến tranh. Tuyến vận tải gạo từ Nam ra Bắc bị cắt đứt. Thóc gạo bị cấm bán, cấm lưu thông, bị tích trữ theo lệnh Nhà nước. Thuế thân vẫn thu, thậm chí còn tăng trong thời điểm nhân dân chết đói. Trong khi ấy, bộ máy cai trị lại bất lực, thờ ơ, thậm chí tham nhũng trong cả việc phát gạo cứu đói.

Từ phân tích các văn bản gốc, tác giả Nguyễn Quang Ân khẳng định, đây là một "nhân họa", một thảm kịch do chính sách phi nhân đạo của chính quyền chiếm đóng gây ra, với sự tiếp tay của một bộ phận tay sai. Đặt nạn đói vào dòng chảy lịch sử, cuốn sách cho thấy chính thảm họa này đã trở thành giọt nước tràn ly, khiến lòng căm phẫn và tuyệt vọng trong dân chúng bùng phát thành sức mạnh cách mạng. Hàng triệu người Việt Nam không chỉ chết đói, mà còn chết trong uất nghẹn vì bị bóc lột, bỏ rơi và tước đoạt nhân phẩm. Chính điều đó đã thổi bùng khát vọng độc lập, thôi thúc toàn dân vùng lên trong Cách mạng Tháng Tám.

Dưới góc nhìn sử học, nạn đói 1945 không còn là một sự kiện tách rời hay một bi kịch nhân đạo đơn lẻ, mà là một phần không thể thiếu của tiến trình lịch sử Việt Nam hiện đại. Trong **Tuyên ngôn độc lập**, Chủ tịch Hồ Chí Minh đã nhắc đến thảm họa này như một bằng chứng không thể chối cãi về tội ác của chế độ thực dân – phát xít và tính chính đáng của nền độc lập dân tộc. Ngày 2/9/1945 vì thế không chỉ là ngày khai sinh một quốc gia, mà còn là ngày khép lại một chương bi thương và mở ra hy vọng cho hàng triệu người đang giành lại quyền sống.

Gần 80 năm đã trôi qua kể từ mùa xuân tang tóc ấy, nhưng việc đọc và suy ngẫm về "Sự thật về nạn đói năm 1945" vẫn là một hành động cần thiết. Bởi trong một thế giới đầy biến động, nơi ký ức lịch sử dễ bị lãng quên trước những ồn ào của hiện tại, việc hiểu rõ nỗi đau của quá khứ chính là cách tốt nhất để trân trọng hiện tại và chuẩn bị cho tương lai. Lịch sử không chỉ là những gì đã qua, mà còn là thứ tiếp tục định hình cách chúng ta sống, nghĩ và lựa chọn ngày hôm nay.

Theo chinhphu.vn